

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“
АРХИТЕКТУРЕН ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „АРХИТЕКТУРА И УРБАНИСТИКА“

АРХ. ЖЕЧКА ВЕЛИКОВА ИЛИЕВА

РЕГИОНАЛНИ ФОРМИ НА СЕЦЕСИОНА В АРХИТЕКТУРАТА
НА ВАРНА – СРАВНИТЕЛНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ПРИ ДЕТАЙЛНОТО ФОРМООБРАЗУВАНЕ

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД
ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“

ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ
5.7. „АРХИТЕКТУРА, СТРОИТЕЛСТВО И ГЕОДЕЗИЯ“
НАУЧНА СПЕЦИАЛНОСТ „АРХИТЕКТУРА НА СГРАДИ, СЪОРЪЖЕНИЯ И ДЕТАЙЛИ“

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ
ДОЦ. Д-Р АРХ. КРАСИМИРА ВАЧЕВА

ВАРНА, 2018 г.

Дисертационният труд съдържа 155 страници и се състои от въведение, четири глави и заключение. В него са включени 220 страници приложения, от които 1 карта, 17 таблици с изображения, чужди схеми - 1, авторски схеми – 5, оригинални каталози – 66 стр., графични материали – 20. Библиография – в дисертационния труд са използвани следните източници: на кирилица - 38, на латиница - 20, електронна информация – 15.

Докторантът е зачислен на самостоятелна подготовка със Заповед на Ректора на ВСУ №2338/ 14.06.2013 г. Отчислен е с право на защита със Заповед №923/ 07.07.2016 г. Дисертационният труд е обсъден и насочен към защита на катедрен съвет на Катедра „Архитектура и урбанистика“ на 29.06.2018 г.

Защитата ще се състои на 12.10.2018 г., от 16.00 ч., в Заседателна зала на Ректора на ВСУ.

Материалите за защита са на разположение в канцеларията на Катедра „Архитектура и урбанистика“, каб. А-245, на ВСУ „Черноризец Храбър“.

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	4
1. Актуалност на проблематиката и избор на тема	5
2. Обект и предмет на изследването	7
3. Времеви и териториален обхват	7
4. Цели и задачи	8
5. Методи на изследване	9
6. Очаквани резултати	9
ГЛАВА I. ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД И СЪСТОЯНИЕ НА ПРОУЧВАНИЯТА ПО ТЕМАТА	10
1. В Европа	10
2. В България	11
Обобщения и изводи	14
ГЛАВА II. СТИЛОВИ БЕЛЕЗИ И СПЕЦИФИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЕЦЕСИОН	14
1. Названия и типични елементи	14
2. Кратък обзор на проявите на сецесиона в Белгия, Франция, Италия, Испания, Германия (Бавария), Великобритания (Шотландия), Чехия, Австрия, Румъния, Русия и Турция	14
3. Влияние на европейският сецесион върху първото поколение български архитекти	19
Обобщения и изводи	19
ГЛАВА III. СЕЦЕСИОНЪТ В БЪЛГАРИЯ – ПЪТИЩА НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ	20
1. Поява и пътища на разпространение	20
2. Примери по пътищата на разпространение: София, Видин, Лом, Свишов, Русе, Силистра, Каварна, Балчик	21
Обобщения и изводи	24
ГЛАВА IV. СЕЦЕСИОНЪТ В АРХИТЕКТУРАТА НА ВАРНА - ПЛАСТИЧНИ ФОРМИ И СРАВНИТЕЛНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИ ДЕТАЙЛНОТО ФОРМООБРАЗУВАНЕ	26
1. Творците на сецесиона във Варна	26
2. Методология на научното изследване	27
3. Държавна и общинска политика за опазване на сецесиона на Варна	29
4. Етапи на проучване	29
5. Подбор, анализ и систематизиране на изходния материал	30

5.1. Въвеждане на класификационни принципи по:	
5.1.1. Функционални групи	32
5.1.2. Година на построяване	32
5.1.3. Автори	35
5.1.4. Вида на пластичната украса	36
5.1.5. Металопластика	39
5.2. Сравнителен анализ	39
6. Сравнителни характеристики при детайлното формообразуване	40
Обобщения и изводи	40
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	41
ПУБЛИКАЦИИ СВЪРЗАНИ С ИЗСЛЕДВАНЕТО	44

ВЪВЕДЕНИЕ

Сецесионът е направление в изкуството и начин на живот, който се проявява между 1885 и 1910 г. в Европа, Америка и Канада. Неговите своеобразни символи оформят съвършено нова естетическа линия. Тя е създадена в резултат на появата на железобетонните конструкции и на новите технологии за обработка и огъване на металите. От безспорно значение е и въвеждането на машинното изработване на мебели и предмети за вътрешно обзавеждане, както и новото осмисляне на стъклото и стъклената пластика. Домът на „Виенският сецесион“ (Австрия), Айфеловата кула (Франция), Саграда Фамилия (Испания) са примери на нови по външния си вид и функционалност сгради и интериори, които привличат вниманието не само на професионалистите, но и на широката публика. За кратко време необичайното направление в изкуствата и архитектурата се превръща в израз на нови обществени отношения и модели на поведение. Неговата стилистика излъчва една особена еманация на духа, характерна за артистичната природа на едно ново поколение творци.

Архитектурното направление е известно в България като сецесион. То бележи в по-широки горни граници прехода между XIX и XX в. В европейската архитектура сецесионът навлиза през последното десетилетие на XIX в. С поглед напред, отричайки историцизма, той се стреми да усвои потенциала на новите строителни материали и техники, и да приложи съвременните технологии. Сецесионът черпи вдъхновение от природата, търси израз в свободата и лекотата на формите и създава свой образен език от причудливи форми, сякаш изтъкани от движение.

Десетилетията след Освобождението на България са белязани от стремежа да се достигне материалното и културно ниво на западноевропейците. Първите страници на новата българска история и архитектура се пишат в движение. Българските архитекти, макар и носители на нови идеи, в същото време са творчески ангажирани с все по-високите изисквания на заможните слоеве на населението. Те имат нелеката задача да възпитават вкуса на българина и да създадат стойностни архитектурни творби.

Сецесионът прониква в България най-вече по линията на търговските пътища - по суша и по вода. Изразява се с използването на сецесионни украси като маскарони, панделки, гирлянди с плодове, плетеници, пиластри и плоски подпрозоречни пана, раковини и железни маркизи, стъклописи, разнообразни геометрични фигури, каменни и дървени „дантели”, профилирани дървени конзоли и други, оформени като грабливи птици. Тази неостилова еkleктика плъзва от стените към дограмите и парапетите на балкони, тераси и стълбища, по оградните врати и решетки от ковано желязо и създава новата естетика на града.

Българският сецесион като цяло е еkleктичен в своята същност. Той вътквава в архитектурния израз богата палитра от различни елементи, характерни за други епохи и стилове. Това става повод за отричането му или приобщаването му към романтизма. Едва в края на ХХ в. интересът към българската сецесионна архитектура се възражда.

1. АКТУАЛНОСТ НА ПРОБЛЕМАТИКАТА И ИЗБОР НА ТЕМА

В последните 25 години се наблюдава видим стремеж за отреждане достойно място за европейския сецесион. Има вероятност той да се нареди в йерархията на историческите стилове. Сградите, особено построените в периода 1890-1910 г. представляват част от културното наследство на Европа. Тази им принадлежност определя новото отношение на българската архитектурна мисъл към това архитектурно направление. В България появата на сецесиона забележимо закъснява, но за сметка на това горната граница на приложението му достига последната четвърт на 30^{те} години на ХХ в. (1927 г.). В светлината на най-новите тенденции в опазването на световното наследство, българският сецесион търси полагащото му се място в нашата архитектурна история.

Предвид ограничения брой публикации и липсата на мащабни и задълбочени проучвания, темата за варненския сецесион е навременна и актуална. Актуалността ѝ

има и друго измерение - все по-често сме свидетели на изчезването на сгради, обезличаването на пластичната украса, амортизирането до неузнаваемост на елементи и детайли по фасади, входни врати, огради и порти. До 2018 г. все още не е направено изчерпателно проучване на представителните сгради на територията на Варна от разглеждания период. Липсва и подробен анализ на декоративната украса, материалите и различните техники. Освен изброеното, няма проучване и на ателиетата, осигурявали специфичните елементи и детайли.

Поради засилените икономически интереси, всички архитектурни ансамбли в града от проучвания период вече са нарушени. Най-срещаната намеса е поставянето на климатични тела върху фасадните плоскости. Най-често инсталационни отвори се правят точно през декоративната пластична украса. Друга некомпетентна намеса е хаотичното и безразборно монтиране на рекламни пана по фасадната равнина. Засиленото рекламиране на бизнеса във Варна превръща сградите – културни ценности – в невидими.

Пораженията причинени от лоши стопани са само едната страна на проблема. Безстопанственото отношение или съзнателното му проявяване се състои най-често в липсата на функционираща инсталация за отвеждане на дъждовните води. Динамичният климат на града благоприятства разрушенията, както по покривните плоскости, така и по фасадите на сградите. Всички тези причини, заедно с лошото стопанисване, води до тревожната загуба на сецесионовата автентичност.

Друг проблем е липсата на място на компетентни специалисти (или са твърде малко), които да ръководят тази специфична дейност и да работят за решаване на проблема. Необходимостта от обобщаването на данните за най-изящните примери на варненския сецесион, и най-вече документирането им, е належащо.

Посочените по-горе проблеми, възникващи при опазването на варненската сецесионна архитектура, ясно очертават актуалността и неотложния характер на избраната тема. С разработването ѝ, някои от изчезващите образци ще бъдат поне документираны, за да послужат за изходен материал на по-нататъшни теоретични проучвания.

2. ОБЕКТ И ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Обект на изследване са **жилищни, обществени и смесени сгради** в България. Особено място е отделено на проблема за функционалното предназначение на образците на сецесиона. Изследва се въпроса за причините, налагащи функционални промени в сецесионовите сгради като резултат от новите потребности на времето.

Предмет на изследването са:

- предпоставките водещи до поява на сецесиона по българските земи;
- значението на сецесиона за развитието на архитектурата в България в контекста на европейската архитектура;
- причините обособили различните „пътеки“ на проникването му;
- спецификата на елементите на варненския сецесион;
- сравнителната характеристика при детайлното формообразуване;
- регионалните му проявления и отраженията му в съвременността.

3. ВРЕМЕВИ И ТЕРИТОРИАЛЕН ОБХВАТ

Времеви обхват

Сецесионът се възприема в България с известно закъснение предопределено от споменатите вече пътища на проникване. Изследването му тук е ограничено в периода 1889-1928 г., според датирането на наличните образци. Така сецесионът във Варна се явява отражение на процесите протекли по-рано в Европа и приложението му се удължава с близо две десетилетия.

Териториален обхват

Настоящото изследване не претендира за изчерпателност по отношение на разглежданите примери на европейския сецесион. Успоредно с тези проявления ще бъдат разгледани някои от по-ярките български образци. Те са предимно в София, но такива има и в крайдунавските и крайморски пристанищни градове, като резултат от разпространението на сецесиона по водните търговски пътища. Поради тази причина, настоящото изследване е съсредоточено главно в Североизточна България и в частност - на територията на Варна (*Приложение 2*).

4. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Цел на представения труд е да се изясни същността на явлението „сецесион“ в неговото многостранно проявление. Направен е опит да се определи архитектурната му изява и да се покаже значението на европейския сецесион за развитието на българската архитектура. Основна цел е уточняването на вида на регионалните сецесионовни форми, както и установяване и сравняване на характеристиките им при детайлното формообразуване.

Основна задача на изследването е **проучване същността на сецесиона и влиянието му върху архитектурата на Варна**. То ще се предхожда от анализ на разпространението му в някои градове на Североизточна България, както и в пристанищните градове по течението на р. Дунав. За очертаване на общата картина на възприемане и развитие на новото архитектурно течение са привлечени примери от най-близките териториално чуждестранни паралели (Букурещ) и околни морски пристанища Констанца, Каварна и Балчик.

Основната задача се съпътства и от други, чието решаване е от особена важност за постигане на целта. Те са:

- Установяване наличието, вида и качеството на изследванията по темата.
- Изследване и систематизиране на предпоставките, водещи до появата на сецесиона в Европа и последващото развитие на пластичните форми.
- Изследване и систематизиране на предпоставките, водещи до появата на сецесиона в България и формирането на регионални пластични форми.
- Откриване на съществуващите закономерности от възприемането на сецесиона като символен и материален израз на епохата.
- Архитектурен преглед на сецесионовите сгради във Варна след обработване на изследователския материал от проведения през последните 10 г. периодичен мониторинг, целящ създаване и поддържане на електронен архив на КЦ.
- Набелязване пътищата на проникване, вида на материала и характера на вноса на архитектурни детайли от други места.
- Изясняване на регионалните особености в дейността на местните ателиета в тази част на България.
- Изясняване на възможностите за интегриране и приложение на регионалните форми на сецесиона.

5. МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕ

За достигане до същността на изследователската работа и постигане на поставените цели и задачи са използвани два изследователски метода:

1) Исторически метод:

- Анализ на литературните източници
- Анализ на значими сецесионни обекти от проучваната територия според времето на изграждане.
- Анализ на документираните през последните 10 години графични материали и синтез на данните.
- Сравнителен анализ на предварително подбрани от автора характерни примери от проучваната територия.

2) Емпиричен метод:

- Срещи за консултации и обсъждания със специалисти в опазване на културното наследство, както и в други аспекти от проблематиката.
- Наблюдение на място – придобиване на лични впечатления.
- Издирване на автентични графични материали, използвани от местни ателиета.
- Преглед на фото и графичното документираните към 2018 г. на избрани характерни образци от Варна.

6. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

- Систематизиране и изясняване на предпоставките довели до появата на сецесиона в България и в частност - в проучваната територия.
- Представяне на първо по рода си изследване на формирането на регионалните изразни форми.
- Изготвяне и систематизиране на изчерпателна информация за регионалните форми на сецесиона.
- Синтезиране сравнителните характеристики на детайлното формообразуване на варненския сецесион.
- Очертаване на базовата рамка, определяща постигнатия синтез между архитектурата и другите изкуства в очертания времеви обхват.

- Издирване на данни и материали за варненските майстори и техните художествени и занаятчийски ателиета.
- Достигане до същностни изводи и препоръки във връзка с опазването на варненските сецесионов образци.
- Създаване на изходна база за производство на нови изделия и сувенири от ковано желязо, носещи белезите на специфичното сецесионово формообразуване.
- Създаване на изходна база за издаване на основно помагало за подготовката на студентите от специалност “Архитектура” и “Дизайн”.

ГЛАВА I. ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД И СЪСТОЯНИЕ НА ПРОУЧВАНИЯТА

1. В ЕВРОПА

Европейската научна мисъл в последното десетилетие на XIX в. разглежда сецесиона в другите му прояви – като нов стил в живописта, пластичните и приложни изкуства и по-рядко като направление в европейската архитектура. В първа глава са екскерпирани сравнително по-новите (за последните 40 години) проучвания на автори от различни части на Европа. Направен е опит да се съпоставят разнообразни гледни точки и тяхното пречупване през местната традиция в представянето на това ново направление в изкуството, дизайна и архитектурата. Прегледът на изворите включва по-пространните монографични изследвания на различни автори и по-подробно – българските. Те са подредени хронологически с начало 1976 г.

Лара Масини¹ първа разглежда всички аспекти на художественото сецесионово виждане за архитектурата и интериорния дизайн, живописта и скулптурата.

В книгата на **Клаус Сембах** – „Ар Нуво” (1991 г.)² се изследва ранното развитие на новия стил. Анализирайки проявите му Сембах установява, че изследването на сецесиона обикновено включва стесняването на една твърде сложна концепция, която не би трябвало да бъде сведена до проста обработка на линии.

През 2007 г. **Жан Лахор**³ изследва сецесиона в периода 1880-1890 г. В тази тясна хронологическа граница той разглежда развитието му като декоративен и архитектурен стил, роден в реакция на индустриалната революция и като резултат от творческия вакуум. За него сецесионът е сърцето на “възраждането” на декоративните изкуства –

едно ново начало, целящо създаване на нова естетика, обърната към природата и елементите ѝ.

В БЪЛГАРИЯ

При проследяването на процесите на поява и утвърждаване в България, се използва терминът – сецесион, под който направлението битува в българската историография. В ранните литературни източници като сп. “Сердика”, в статия с неуточнени автори⁴ се разглежда най-общо развитието на архитектурата от началото на ХХ в.

Според авторите на „Българската архитектура през вековете”⁵, националноромантичното направление се извява само в обществената архитектура на големите селища. То намира най-добра почва в строителството за нуждите на българската православна църква. Смята се, че направлението не може да проникне в жилищната архитектура, тъй като е предназначено да носи определено насочени държавни и обществени идеи, неподходящи за нея.

На границата между ХІХ в. и ХХ в. българската архитектура се сдобива с нов тип сграда - търговско-жилищната. **Стефан Стамов** (1982 г.)⁶ - авторът на архитектурния ѝ анализ установява, че тектониката е пожертвувана, за да се изгради помпозна архитектура, напълно подходяща за целите на търговската реклама.

Към явлението сецесион изследователи на българската архитектура се обръщат отново едва след 1988 г. Публикувани са две статии в сп. „София”⁷, които дават много подробна информация за някои сецесионовы сгради. Авторите **Труфешев и Ангелов** ги описват вдъхновено и дават така дълго очакваната информация за декоративната пластика и украсата.

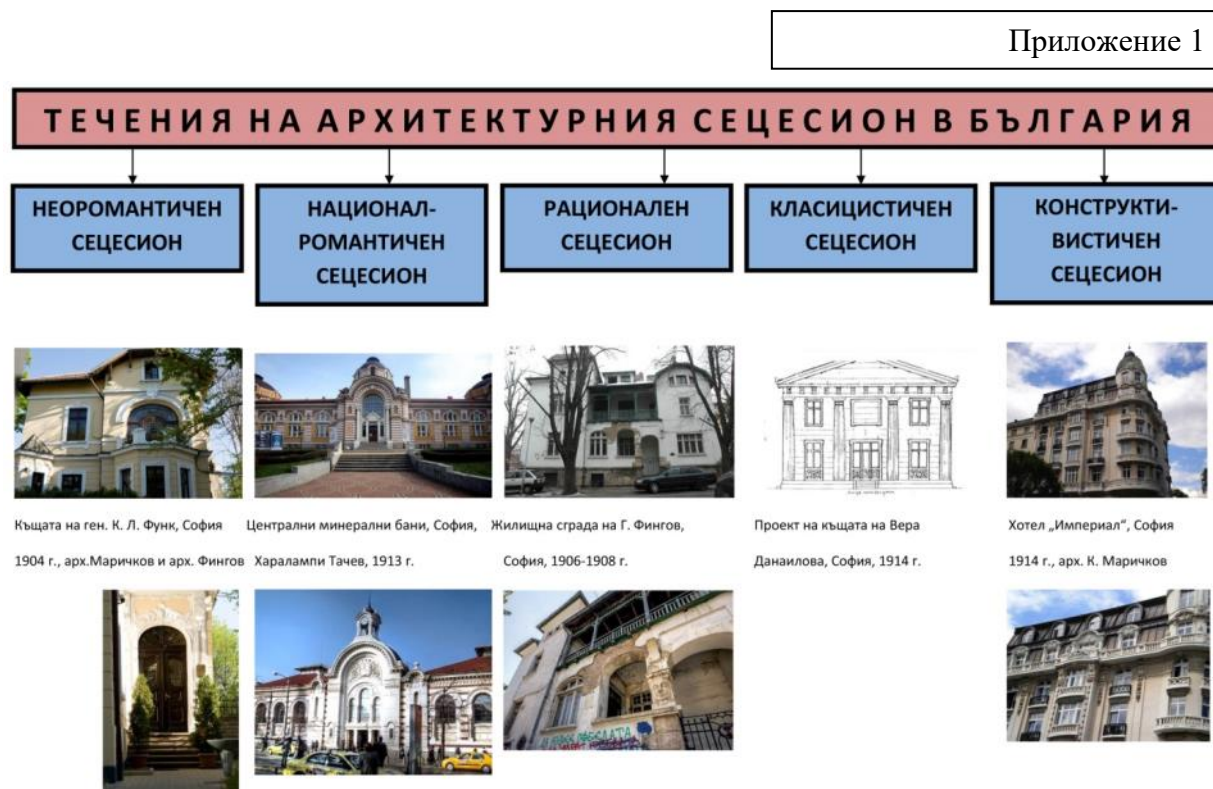
В кратък откъс от сборника “Сердика-Средец-София” (1997 г.), под надслов “Хараламби Тачев и сецесионът”⁸ се проследява творческата история на първият български представител на новото художествено течение. Изложени са творческите търсенния при нови в конструктивно отношение сгради.

Няколко десетилетия по-късно **Маргарита Коева** (2000 г.)⁹ повдига отново въпроса за националноромантичния сецесион. Тя отбелязва, че изборът на принципите на взаимобвързване на архитектурните елементи в българската архитектура с основание определя националноромантичното направление като своеобразен, но точен

отклик на авангардното европейско течение от първия етап на модерната архитектура — сецесиона.

Най-обширното и подробно изследване на сецесионът в България принадлежи на **Петър Йокимов**¹⁰. То е относително ново – от 2004 г. Йокимов прави подробно историческо изследване на причините за възникване на това направление в световен аспект. Изследва взаимовръзката на българските творци и колегите им, правейки непрекъснат паралел помежду им. Териториално – преобладават изследванията в София, като са включени незначителен брой примери от Варна, Пловдив, Пазарджик, Видин и Русе. Безспорното богатство на труда е лексиконът.

Опит за класификация прави **Явор Банков**¹¹. Според него теченията на архитектурния сецесион се делят на пет групи: неоромантически сецесион, национал-романтически сецесион, рационален сецесион, класицистичен сецесион и конструктивистичен сецесион (*Приложение 1, авторска схема*).

Наред с другите регионални изследвания на сецесиона се нарежда и обзорното проучване на варненската архитектура на **Кацарски и Пасков**¹². Събраните данни са подредени хронологически и дават възможност да се проследи и сецесионовата

архитектура на Варна. От друга страна, книгата предоставя богат документален фотоматериал, който фиксира съвременния вид и състояние на сградите.

Едно от последните изследвания на сецесиона в България е на **Албена Тодорова** (2006 г.)¹³. В него се проследява възникването на сецесиона в различните държави като нова философия за естетика и утилитарност, следвайки декоративната граматика и символика, достигайки до декоративна симбиоза. Творбата завършва с представяне на сецесиона в България, но разгледаните визуални примери са само от София и Варна.

В поредицата „Забравените архитекти на Варна” краеведът **Християн Облаков**¹⁴, в рамките на няколко години, успя да събере, обработи и представи на публиката архитектурната памет на града чрез творчеството на най-изявените му архитекти от края на XIX до средата на XX в.

Едно от последните проучвания и частичен анализ (може би и единствен) за сгради от сецесиона във Варна е отново на **Християн Облаков** – “Архитектът аристократ – Дабко Дабков”¹⁵. Авторът представя сградите, създадени от бележития архитект, като каталог на творчеството му.

Решаващата роля на местните творци за сецесионовия облик на града, се допълва от съвместната им работа. Ярък представител на сецесионовата пластична украса на Варна е скулпторът Кирил Шиваров. Монографията на **Румяна Иванова**¹⁶, макар и в страни от темата на настоящето изследване, до голяма степен е в непряка връзка с настоящата теза. В нея се разглежда цялото творчество на Кирил Шиваров във Варна.

Големите архитекти на сецесиона (най-широко разпространеното засега наименование), създават принципите и формите на една нова естетика, която претендира да е откъсната напълно от класическата. Преминаването през етапа на сецесиона е различно в различните страни. В слабо развитите европейски държави, каквато тогава е и нашата, той приема специфичната форма на националноромантичните направления в архитектурата. Като скъсват с неокласическите принципи в архитектурата, архитектите на тези страни се стремят да възродят националното и да се спасят от обезличаващия космополитизъм на новосъздаващата се архитектура на Западна Европа.

Всъщност, в отделните държави, характеристиките на сецесиона имат своя специфика. Сходство може да бъде търсено само в посока на общност на процесите и етапите на развитие, а не в конкретните явления.

Направеният преглед на публикуваните досега проучвания върху българския сецесион води до **няколко извода**. Българската архитектурна наука минава през няколко периода по отношение на оценката си за сецесиона. До средата на XX в., поради малката дистанция във времето, няма теоретични анализи и съпоставки. Около средата на века, в унисон с политическите възгледи, сецесионът е отречен и заклеймен като упадъчно буржоазно архитектурно и художествено направление. След няколко десетилетия negliжиране и предпазливо заобикаляне на темата, през 80-те години на миналия век се появяват бегли споменавания и коментари. Едва през последните десетилетия, макар и тематично ограничени, се появяват съвсем малък брой публикации. Сто години делят българския сецесион от началото на по-задълбочените му проучвания. Идва времето на заслужен интерес към един немалък дял от архитектурното творчество на значителен брой български архитекти.

ГЛАВА II. СТИЛОВИ БЕЛЕЗИ И СПЕЦИФИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЕЦЕСИОН

1. НАЗВАНИЯ И ТИПИЧНИ ЕЛЕМЕНТИ

Сецесионът като модерно течение от края на XIX в. и началото на XX в. се появява в Австрия и Германия и се разпространява по-късно в повечето европейски страни, Русия и САЩ. До края на първото десетилетие на XX в. той вече е възприет в цяла Европа. Като синоними на термина сецесион се разглеждат *югенцил*, *ар нуво*, *ар нуово*, *либърти* и *модерн*.

Сецесионът използва силно стилизирани форми, най-разнообразни техники и материали. Благодарение на това, и архитектурната форма придобива непознат до тогава образ и пластичност чрез използването на богати орнаменти. Сецесионът дава израз на новите обществени отношения и модели на поведение.

2. КРАТЪК ОБЗОР НА ПРОЯВИТЕ НА СЕЦЕСИОНА В ЕВРОПЕЙСКИТЕ СТРАНИ

Сецесионът обхваща всички форми на изкуството и дизайна. Така той създава ярък контраст между себе си и дотогавашните разбирания за разделение на изкуствата на изящни и приложни. Целта е постигане на романтично усещане, ведро и жизнелюбиво настроение.

Използват се преплетените асиметрични форми на камшиковидната крива. Влагат се нови и много скъпи материали. Във всичко ясно личи вниманието към детайла и изработката. Най-често използвани са вълнообразните форми като например стилизирани женски коси, ластари, пълзящите флорални мотиви, вълни и пламъци.

За отбелязване е, че прилагането на органичното спира само до фасадната декорация и детайлите. Балконите и еркерите са подкрепени от стилизирани клони на дървета, от атланти и херми, изработени от камък или гипс. Органичните форми на сецесиона трудно се вписват в архитектурата. Крайният резултат при прилагането им добива вид на безразборна декорация, което се смята, че е един от основните недостатъци на това архитектурно течение. То си поставя за цел да направи изкуството част от всекидневния живот.

БЕЛГИЯ

Брюксел през 80-те години на XIX в. е обявен за център на сецесиона. Там започва търсенето на нови форми и е на лице отказ от имитирането на историческите стилове. Известни сецесионов майстори са дизайнерите **Виктор Орта** и **Анри ван де Велде**. Техният стремеж е да създадат един нов стил. Въпреки, че използват съществуващите технологии за обработване на желязо и чугун, те въвеждат нови форми.

ФРАНЦИЯ

В **Нанси** сецесионът се задържа най-дълго. Там творят изтъкнати майстори, във всичките му проявления. Сред тях са **Анри Берже**, **Алфонс Муха**, **Ектор Гимар** и **Жак Грюбер**.

Входовете към метростанциите в Париж се оформят от забележителния със своите вълнообразни, натуралистични форми дизайнер Ектор Гимар. За развитието на сецесиона в плакатния дизайн най-много допринася Алфонс Муха.

ИТАЛИЯ

В Италия повлиява най-вече на визуалните и приложните изкуства и архитектурата. Името на свободата, с която този стил е известен в Италия, идва от името на складовете на Артър Либърти в Лондон.

В двадесетте години между XIX и XX век, художествено и културно, до Италия достигат, макар и с леко закъснение, възприятията за този нов стил. **Торино** се смята за италианската столица на свободата и поради това нараства разпространението на този нов стил предимно в нейната архитектура. Първичният порив започва там като резултат от изданията на Международната изложба на съвременното декоративно изкуство.

ИСПАНИЯ

Антонио Гауди е най-известния представител на сецесиона в Испания. Неговите творби в **Барселона** са ексцентрични, но са индивидуалната авторова интерпретация на идеите на времето. При него архитектурната форма придобива нов, непознат до тогава образ и пластичност. Творбите му приличат повече на скулптури, отколкото на сгради. Най-популярното му произведение - катедралата „Светото семейство“ е с изключително монументално въздействие.

ГЕРМАНИЯ, БАВАРИЯ

До 1900 г. за направлението е характерна разточителната орнаментация, която се налага в градовете на почти цяла Германия. Най-забележителните примери са в Мюнхен, Дармщат и Ваймар. Тук сецесионът е познат като *югендцил* („младежки стил“).

Август Ендел е най-изявеният представител в немската сецесионна архитектура. Чрез динамични и напрегнати форми той се опитва да предизвика силни емоции у възприемащия. При изработването на релефа за фасадата на фотостудио Елвира (1896–1897 г.), Ендел използва фантастична театрална пластика.

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ, ШОТЛАНДИЯ

В Глазгоу, шотландският архитект **Чарлз Рени Макинтош** налага една праволинейна версия на стилового направление. За училището по изкуства в Глазгоу, той използва съвременни материали в елегантен, ъгловат стил. Привидно простият дизайн налага силен контраст с дотогавашните претрупани стилове.

ЧЕХИЯ

В художествения живот на Чехия сецесионът прониква бързо чрез редките стъклени уникати, произвеждани от фабриката „Лоец“. Продукцията на фабриката се отличава с изключителен колорит, седефен блясък и необичайна текстура. През първите години на ХХ в. във фасадите се забелязва тенденция към стенописна украса с флорални мотиви, характерна за сецесиона.

АВСТРИЯ

Движението, станало известно като **Виенски сецесион**, възниква под ръководството на австрийския художник **Густав Климт** и група млади художници и архитекти. То е знак на протест срещу установения във Виена консервативен стил в изкуството. Виенските творци, както и съмишлениците им от Европа, отхвърлят исторически утвърдените академични стилове. **Две течения** се обособяват във виенския сецесион. Едното е контурно-преливащо. Характеризира се с извити линии, заимствани от растителния свят. Другото се определя като „линеарен стил“. В него са доминиращи геометричните форми и почти абстрактни редукции.

РУМЪНИЯ

Сецесионът, познат в Румъния (**Букурещ**) като *ар нуво*, отваря нови страници в изкуството и архитектурата, което се изразява в цялостно отцепване от историческия подход. Лесно може да се забележи влиянието му в Банат, Трансилвания и Буковина. Румънските архитекти учили във Виена или Париж възприемат нови артистични и професионални идеали привързани към „моделите“, които след това те съзнателно следват и интерпретират. Повечето от тях са възпитани или продължават следването си във френските училища, поради което румънският сецесион наподобява френския. Първият, който създава начин, по който орнаментът следва обекта и трансформира от надстройка в постройка е **Йон Минку**. Така той прекъсва нишката на прекаления историзъм.

Пристанището на **Констанца** е събирателен път и един от най-важните центрове на разпространение. То е взаимосвързано с Дунавския маршрут и туризма. Констанца е вторият град в Румъния, който е пристанищен.

Никой друг паметник не илюстрира така перфектно Belle Epoque в Констанца като сградата на Казиното. Еклектичната му архитектура е с много, вдъхновени от морето декорации, включително почти сюрреалистичните черупки с изглед към Черно море.

РУСИЯ

Названието на сецесиона в Русия е *модерн*. Там се наблюдава органична обвързаност на утилитарното с декоративното, водещо до единна форма. Съотношението между тях и липсата на компромис спрямо класицистично-академичния стил е под очевидното влияние на *виенския сецесион* и *немския югендцил*.

В **Москва** и **Петербург** се строят многоетажни кантори, банки, магазини, ресторанти и хотели, дори училища и производствени обекти. Доминират по брой доходните многоетажни здания.

Решаващото влияние на сецесиона в Русия започва със строителството на жилищни сгради. Средната класа постоянно нараства и просперира и в резултат се повишават изискванията за комфортни и красиви пространства за обитаване.

ЛАТВИЯ

Може да се каже, че в **Рига** сецесионът се превръща в изкуство на символите. Символизмът на рижкия сецесион и до днес е пример за устойчиво поддържане във времето на единна стилистика. Богатството на формите и изразните средства създават неповторима атмосфера, оценена като важен елемент на Световното наследство.

ТУРЦИЯ

В европейската част на Турция, подчертано най-ярките образци на сецесиона се срещат в **Истанбул**. Те предимно са представители на жилищната архитектура. Сградите са многоетажни и в оформлението на фасадите се използва типична сецесионова стилистика – пластична украса и решетки от ковано желязо. Новите строителни материали, позволяват изграждането на шест етажни сгради с метална носеща конструкция.

Сградата „Ботер” е жилищна, на седем етажа. При построяването ѝ са били използвани всички нови методи и материали. Фасадите са украсени с великолепни каменни рози, гигантски глави на сфинкс и прекрасни детайли от ковано желязо, които изобразяват драматично изпъкнали цветя. Прозорците съдържат витражи с рози.

3. ВЛИЯНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЕЦЕСИОН ВЪРХУ ПЪРВОТО ПОКОЛЕНИЕ БЪЛГАРСКИ АРХИТЕКТИ

Техническият напредък и индустриалният възход в Западна Европа през XIX в. водят до небивал стопански разцвет на основата на евтините суровини от колониите. Търговски и индустриални предприятия, параходни компании и застрахователни дружества, натрупват огромни богатства и поставят нови задачи пред архитектурата. Веществен израз на стопанската си мощ те търсят и чрез изграждането на големи представителни сгради от нов тип.

В България картината не е по-различна. Сецесионът в архитектурата се появява със закъснение – около 1903 г. Навлиза благодарение на нашите първи завършили на Запад архитекти и някои чужденци. Икономическото развитие налага и у нас изграждането на обществени постройки от нов тип и повишена култура при проектирането на жилищни сгради.

Благодарение на таланта на творци като Георги Фингов, Никола Лазаров, Киро Маричков, Петко Момчилов, Наум Торбов и Йордан Миланов, ние днес се радваме на едни от най-красивите сецесионовы сгради в столицата. Някои от тези архитекти работят и в други от големите български градове (Никола Лазаров, Киро Маричков, Георги Фингов, Йордан Миланов).

Нашите архитекти не копират обекти и детайли от сецесиона на други европейски държави. Орнаментално–декоративните мотиви по фасадите са взаимствани от природата. Представяват стилизирани и претворени растителни форми, като чрез използването им се подчертават пластичните възможности на материала.

От синтезираната дотук информация се налагат следните **изводи**:

Новият вкус към парадност и външна изява отхвърля съдържаното благородство на разпространения дотогава пиетет към ренесансовото палацо. Орнаментално декоративните мотиви по фасадите обикновено представляват стилизирани и претворени растителни форми. Тези форми не са подчинени на стилова система и на точен канон, затова са така многобройни, разнообразни и емоционално въздействащи. Чрез пластичната украса и богатството на използваните материали, се цели външно демонстриране на заможност и положение в обществото.

На по-късен етап в България е пренесен, т. нар. висок мюнхенски сецесион от следващата група архитекти завършили там (Коста Николов и Йордан Йорданов). Появява се разновидност на сецесиона, коренно различна от дотогавашната. Липсват

закръглеността на формите и растителните орнаменти. Въздействието на тези образци се изразява в сухото и схематично третиране на фасадите. Успоредно с това се запазва стремежът за свързване на сецесиона с българската традиция. Тази обвързаност се проявява при проектирането на черковна и манастирска архитектура, спазвайки типичната за византийския стил тектоника.

Първите десетилетия на XX в. сякаш слагат край на развитието и експлоатацията на сецесиона у нас. Краткият период, който обхваща това „ново и модерно изкуство“, оставя своя отпечатък върху едно цяло архитектурно поколение и е неизменна част от развитието на архитектурата като цяло. Софийският сецесион отшумява, оставяйки немалко творби, които се отличават предимно със своята артистичност.

Сецесионът оставя трайни следи във всички български градове. Някои от сградите с типичните му стилови белези участват активно в градските силуети. Значително по-късно – до последната четвърт на 30-те години на XX в. се срещат единични примери не само в градовете, но и в по-заможните села. Всяка загуба на една от тези сгради, води до обедняване на стилового разнообразие на българската архитектура и затова те трябва да са под закрилата на Закона за културното наследство.

ГЛАВА III. СЕЦЕСИОНЪТ В БЪЛГАРИЯ – ПЪТИЩА НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ

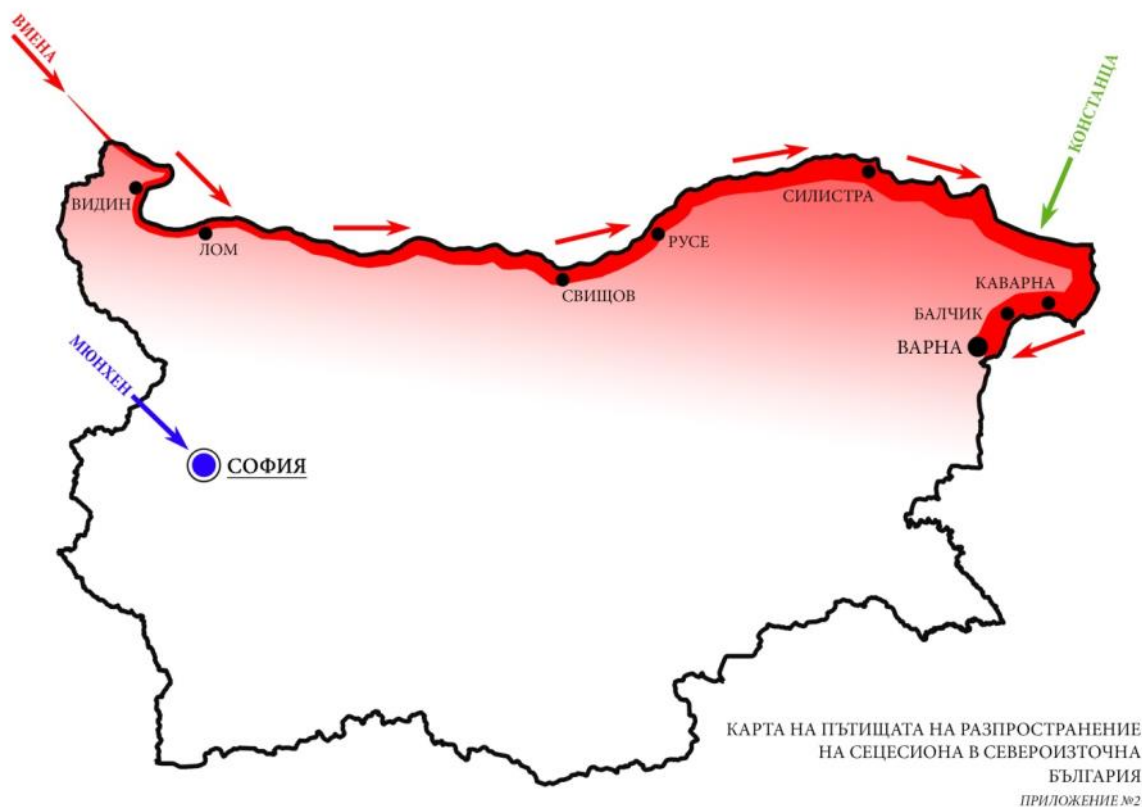
1. ПОЯВА И ПЪТИЩА НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ

Пътищата на разпространението на новото архитектурно направление са продиктувани от различни фактори. Повечето от завърналите се от обучение в Европа архитекти работят в столицата. В София има широк професионален фронт за експерименти с новите технологии и дизайн. Оттам те ги разпространяват в големите български градове.

Друг начин на проникване са търговските пътища по вода – от север и запад по р. Дунав и от изток и юг – по Черно море. Тук от значение са желанията на инвеститорите. Обикновено те са заможни търговци, които пътувайки из Европа са свидетели на разпространението на новото архитектурно направление. В зависимост от личните си предпочитания, финансови възможности и вкус, те намират подходящи за целта архитекти. Централните градски части и ъгловите парцели са в прицела на изявата им (*Приложение 2*).

Тук представената теза се основава на проучвания по темата сецесион в ексцерпираната литература. Опорна точка е столицата. Надграждането се състои в

задълбочаване изследванията за обекти разположени в крайдунавските градове и крайморските пристанища. Вниманието основно е насочено към архитектурата и образците на Варна, с техните стилни характеристики. Значителен обем от работата се посвещава на представянето на пластичната фасадна декорация и елементите от ковано желязо, в цялата им гама.

2. ПРИМЕРИ ПО ПЪТИЩАТА НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ

СОФИЯ

На фона на най-ранните европейски образци сецесионът закъснява с появляват се на българската архитектурна сцена (около 1903 г.). Завърналите се от Европа творци поставят съвършено нови изисквания спрямо художествения живот у нас. Чрез своите изяви, обединени от общи идеи, те създават нов естетически вкус в обществото.

Като говорим за архитектурата на прехода между XIX и XX в., няма как да не споменем **арх. Никола Лазаров**. Той се докосва до творчеството на французина Е. Гимар и пренася в България част от неговата ексцентричност и обаяние. Типични за неговия творчески натюрел са фасадните равнини с декоративни елементи или фигурални композиции. Използва растителни стилизации, рустика, обрамчвания на врати и прозорци, скулптурни групи и метална пластика. Лепежните пластичните

елементи се изпълняват предимно с матрици. Голяма част от тях са с високи художествени качества. Те демонстрират естетическият вкус и талант на създателя си.

Изграждането на столицата на България след Освобождението е приоритетна задача на управниците и на цялата нация. Представителните централни части на София добиват нов облик чрез новопостроените елитни жилищни сгради. Градът постепенно се разделя със средновековния си вид. Издигат се не малко обществено значими сгради, както и няколко от най-красивите ни храмове.

ВИДИН

През разглеждания период Видин също преживява подем. Строят се представителни сгради, в които могат лесно да се открият заемки от европейската архитектура на страните около р. Дунав.

ЛОМ

Лом е голям речен пристанищен център, втори по значение за България след Русе. Той е най - близкото пристанище до столицата. В града към 1986 г. има 57 сгради, които са обявени за архитектурна културна ценност. Намират се основно по главната улица на Лом. Собственост са на големи търговски фамилии в миналото, притежаващи магазини и търговски складове (Миланези, Стойкови и др.). Стилът им е "късен сецесион" и "псевдо барок" и се отличават с изтънчен вкус и изисканост на фасадите.

СВИЩОВ

Свищов е разположен по поречието на р. Дунав в Централна Северна България. Благодарение на удобното си пристанище, той се развива като голям търговски център. Заможната прослойка, състояща се предимно от търговци, инвестира в големи, елегантни жилища, демонстрирайки големите си финансови възможности.

В самия център на Свищов се намира една от най-красивите сгради в града - къщата на търговеца Михаил Аврамов. Тази единствена по рода си и с право наричана „замък” постройка впечатлява минувачите със стилния си елегантен и величествен вид. В Свищов сецесионът получава широко приложение не само през първото, но и през следващото десетилетие на XX в.

РУСЕ

В средата на XIX в. Русе се превръща във входна врата на Европа към България. След Освобождението той е най-големия град и стопански център на Княжество България. Икономиката му се развива успешно, което се отразява в европейския облик на неговата архитектура. В града работят италиански, австрийски, чешки и немски архитекти. Централната градска част е известна с уникалната си европейска архитектура от края на XIX и началото на XX в. Градът често е наричан “Малката Виена”.

През последните години на XIX в. се появяват масивните къщи с каменни основи и тухлени стени. Започва активното използване на желязото, стоманобетона, стъклото и различни елементи за украса. Мансарден покрив, дебели стени, високи тавани – това са част от основните характеристики на новите къщи, които русенската аристокрация издига.

Централната част на града се оформя като единен архитектурен ансамбъл, фасадите на който са украсени с еркери, балкони, колони, пиластри, арки, скулптурни фигури, бюстове, монограми и гербове. Покривите са от галванизирани цинкова или медна ламарина, завършващи с кулички, ветропоказатели, гръмоотводи и красиви парапети. Почти всяка сграда има мансарда.

СИЛИСТРА

Силистра е следващия пристанищен град на р. Дунав. Намира се в Североизточна България, на границата с Румъния. В края на XIX и началото на XX в. в крайдунавския град навлизат европейският бит и култура чрез развитието на търговията с икономическите центрове по течението на реката. Влиянието на европейските градове и най-вече на столицата на Австро-Унгария – Виена, личи и в архитектурата на издигнатите по това време сгради.

Сградите от началото на XX в. се отличават със сходни елементи както на късния сецесион, така и на еkleктизма. Това са декорациите под еркерите на сградите и оформлението на прозорците, имитиращо гръцки храм. Така, благодарение на тази смесица от архитектурни стилове, Силистра придобиват европейския си облик, който го свързва и го прави част от Европа.

КАВАРНА

Каварна е разположена на западния черноморски бряг, в българското Северно Черноморие). След Освобождението, градът започва да се развива с бързи темпове. Освен на естествения прираст, увеличаването на населението се дължи и на заселването на доста бежанци – българи от останали извън границите на Княжество България земи.

От началото на XX в. Каварна продължава да бележи бърз възход, превръщайки се в стопански и културен център. През 1906 г. селището е обявено за град. През 1940 г., съгласно Крайовската спогодба, Южна Добруджа (респективно и Каварна), е предадена на Румъния. В резултат на румънското управление развитието на града е силно възпрепятствано. Сецесионовите образци са предимно по главната улица, на ъглови парцели.

БАЛЧИК

В българските морски градове сградите се строят различно. Там има много камък, което благоприятства солидните строежи. Нови къщи започват да си строят занаятчиите, дребните търговци и чиновниците. Те са с малки стаи, без санитарни помещения, но затова пък украсени с пиластри в ъглите, с профилирани (изпълнени от мазилка) рамки около прозорците, корнизи и фризове с геометрични орнаменти. Търговци, банкери, държавни служители и лекари са заможни хора и техните жилища и кантори се проектират предимно от румънски или италиански архитекти. Естествено, те са с европейско образование и култура. Благодарение на тях Балчик, както и Каварна променят облика си изцяло.

В края на XIX и началото на XX в. градът придобива съвременния си облик. Строят се първите индустриални сгради, мелници, трасират се улици. Старите къщи и калдъръмените улици са ”запазената марка” на т. нар. ”Белия град”.

При така направения кратък преглед на пътищата на разпространение на сецесиона, превес при представянето имат жилищно-търговските сгради. Много по-малко са образците на изцяло жилищни постройки. Същата картина се наблюдава и при сецесионовата архитектура на Варна.

Краткият обзор очертава три посоки на проникване на архитектурното направление в България. Те са както следва:

- чрез знанията и уменията на български и чуждестранни архитекти;

- от столицата към големите населени места, очертали се като търговски средища към края на XIX в.;
- по търговките речни и морски пътища, свързващи Северна и Североизточна България с Централна и Западна Европа, Русия и Истанбул.

Като осигуряваща удобен и евтин транспорт, Дунава създава трайни интереси към всичко ново, което се появява в Европа. По време на навлизането на сецесиона, използваната дотогава пластична каменна украса се заменя с готови детайли от керамика и метал, внасяни от Виена, Будапеща и Братислава. Възприемането на новата архитектура се определя от финансовите възможности и персоналният вкус на поръчителите. Безспорно значение имат знанията и уменията на българските и чуждестранни архитекти, работили в проучваната територия през разглеждания период. Така сецесионът става показател за една културна трансформация от края на XIX в. във почти всички части на Европа.

Новата архитектура, жизнерадостна и освободена от догмите на миналото, навлиза във всички видове строителство. При жилищните и търговско-жилищните сгради предпочитанията са насочени към парцели по централните търговски улици. Най-елегантните образци се срещат при сградите издигнати на ъглови парцели. Обикновено те имат пластично раздвижени етажни обеми. Ъгълът е подчертан със заоблена планиметрия на еркерния обем или с трапецовидно изнасяне на еркери с тристранно остъкляване.

Овалните или тристенни еркери завършват по различен начин:

- балкон с парапет от ковано желязо;
- куличка с площадка, оградена с железен парапет;
- куличка с купол или шатровиден или друг сложен скатен покрив.

Богато разработени атики увенчават сградите. Формата им варира от кобиличен или триъгълен фронтон до пластично разработена балюстрада. Главният вход винаги е подчертан по един или друг начин (еркер, ризалит, пиластри, външно стълбище).

Пропорциите на прозорците са издължени и подчертават умишлено търсеното вертикално фасадно членение. Често скулптури или дори композиции подчертават главната ос на сградата. Големите полукръгли прозорци не са рядкост. Примерите сочат, че на българска почва по-изявено е влиянието на Виенския (в двете му разновидности), отколкото на Мюнхенския сецесион. Завършилите в Германия образованието си български архитекти оставят, макар и не много, образци със съдържаната стилистика на мюнхенския вариант.

ГЛАВА IV. СЕЦЕСИОНЪТ В АРХИТЕКТУРАТА НА ВАРНА - ПЛАСТИЧНИ ФОРМИ И СРАВНИТЕЛНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИ ДЕТАЙЛНОТО ФОРМООБРАЗУВАНЕ

*“Умът рисува, но сърцето моделира”
Огюст Роден*

Основната тежест на изследването е съсредоточена в четвърта глава. В нея се изследва сецесионовата специфика на архитектурата във Варна и нейните създатели. Систематизират се и се класифицират обичайните пластични форми.

Важно е да се уточни, че типичната за сецесиона стилистика навлиза в града в периода 1908-1910 г. За горна граница на прилагането ѝ се приема 1925-1927 г., когато са регистрирани последните примери. В тези рамки проявленията са най-разнообразни. Ако се използва класификация на Я. Банков (неоромантически сецесион, национал-романтически сецесион, рационален сецесион, класицистичен сецесион и конструктивистичен сецесион) се установява, че последните две проявления не се срещат в архитектурата на града (*Приложение №1*).

Специфичното местоположение на Варна осигурява разнообразни видове достъпност и неизбежно свързва множество култури и хора. Етническото разнообразие на населението се формира на базата на предимно търговския характер на града. С настъпването на ХХ в., Варна започва да променя облика си, чрез застрояването на новите булеварди с модерни и стилни сгради. Първоначално носители на новостите в архитектурата са чуждестранни архитекти. Те са последвани от първата вълна елитно образовани във Виена, Мюнхен, Париж и др. български архитекти.

1. Творците на сецесиона във Варна

В града, по времето на неговото засилено развитие, са творили най-вече арх. Дабко Дабков (1875-1945 г.), арх. Манол Йорданов (1877-1959 г.), инж. Йосиф Хаджистоянов (1880-1939 г.), арх. Георги Костов (1883-1959 г.), арх. Антон Франгя и арх. Стефан Венедикт Попов (1889-1956 г.).

Дабко Дабков е роден в Трявна (1875 г.) в семейство на потомствени строители. След Освобождението те се преселват във Варна. Завършва с отличие Техническият университет в Мюнхен, Германия през 1899 г. От 1900 г. трайно се установява във Варна и започва своята практика като архитект.

Манол Йорданов е роден в гр. Търново (1877 г.). Завършва чешката политехника на Прага с пълно отличие (1901 г.) През 1908 г. се настанява във Варна и веднага започва да практикува.

Йосиф Хаджистоянов е роден в гр. Кюстенджа - дн. Констанца (1880 г.),. Завършва Техническия университет в Шарлотенбург. През 1905 г. се дипломира като магистър инженер-архитект. След завръщането си е разпределен във Варна, като хидро-инженер към общината. Участва в проучванията и впоследствие ръководи строежа на водопровода Харамидере, през 1909-1911 г.

Георги Костов е роден (1883 г.) в с. Гебедже (дн. гр. Белослав), Варненско. Завършва с отличие архитектура и инженерство в Техническия университет в Мюнхен през 1906 г. Учредява собствено архитектурно ателие във Варна (1909 г.) .

Антон Франгя е роден в Браила през 1888 г. Учи архитектура в Лвов и Грац и в края на Първата световна война се установява във Варна. Кариерата му започва с проектирането на Варненска популярна банка на ул. „Преслав“. През следващите години проектира предимно частни домове.

Стефан Венедикт Попов е роден (1889 г.) в Русе. Започва обучението си в Белгия (университета в Гент), а по-късно се мести в Техническия университет в Мюнхен, Германия (1908 г.). Дипломира се през 1911 г. Започва да упражнява професията си от 1919 г, веднага след войните и погрома след тях.

2. Методология на научното изследване

Проучването и изучаването на предложените обекти е извършено по следната **научна методология**:

- Документално историческо изучаване

То включва опознаване на обекта чрез събирането на налични документални архивни данни - архивни карти, документи, разкази, спомени, литература, предмети, рекламни карети и др.;

- Градоустройствено проучване – изяснява местоположението на обекта в селищната структура, преобладаващата функция на средата му, комуникационната осигуреност и достъпността:

○ Силуетно изследване

Представя сградата като елемент, акцент или доминанта на средата. Изяснява характера на силуета по уличния фронт, разположението на сградата спрямо съседните сгради и отношението ѝ към тях.

○ Обемно-пространствено изграждане

Изяснява как обемното-пространственото изграждане на средата влияе върху изследваната сграда;

- **Изучаване на обекта и наблюдения на място** – задължително проучване на място, осигуряващо лични впечатления за сградата и средата на обитаване, което води до обективни заключения;
- **Ценност на обекта в средата** – определя се влиянието му върху средата, в която се намира; взаимовръзката му с останалите сгради културна ценност; участието му в изграждането на средата (активно, допълващо или с самостоятелно).
- **Графична документация**

Тя е многостранен източник на информация (времето на съставяне, авторът и неговите графични заложи, информация за обекта на изобразяване, за годините на изработване и текущи преустройства). Картите и архитектурните заснемания (скиците, архивните чертежи, рисунките, схемите и др.) са най-значимия източник на информация за обекта на проучване.

- Фотодокументация

Издирването на архивни снимки е задължително занимание. Те носят информация за предходния вид на сградата, за средата и бита, за състоянието ѝ по времето, когато е направена снимката. Фотодокументацията осигурява индиректна информация за съседните сгради и околна среда. Снимките са свидетели на безвъзвратно отминали времена, на изгубена стойност на качеството ни на живот и др.

Тази **методология на изучаването** на една сграда е изпитана по време на обучението на дипломанти по „Опазване на архитектурното наследство“. Доказала е своята ефективност при множество извършени проучвания на сгради, недвижими културни ценности (НКЦ), с обществена и жилищна функция.

При документалното историческо проучване е установено наличието на несъответствия в предоставеният списък (от НИПК, 1982 г.) и сградите на място, тъй като част от тях са изгубени безвъзвратно (разрушени), други са променени до неузнаваемост, а останалите са в силно деструктивно състояние. Наблюдават се и сгради, които са реставрирани, по правилата за реставрация, но до 2018 г. тяхната бройка е твърде малка.

Изследването на регионалните форми на сецесиона е структурирано на база актуален списък на обектите в града. Той включва декларирания от Националния институт за недвижимо културно наследство (НИНКН) недвижими културни ценности (НКЦ). Изработен е от Студио Рачеви и е утвърден през 2015 г. (*Приложение №3*).

В последните десет години се поддържа електронен архив на архитектурното наследство на Варна. Така е съхранена актуална информация за обекти, някои от които във времето загубиха голяма част от качествата си. Други, по силата на икономически интереси, изчезнаха от картата на града.

3. Държавна и общинска политика за опазване на сецесиона на Варна

В процеса на събиране на материали възникна нуждата от споделяне на информацията. Община Варна се инициира и сформира отдел „Недвижимо културно наследство“, с който катедра „Архитектура и урбанистика“ си партнира. Официалното му функциониране започна през юли 2018 г. Събраните през 10^{те} години данни им бяха предоставени за допълване на информацията в работния регистър на декларираните обекти със статут на недвижими културни ценности в гр. Варна, съхраняван от Националния институт за недвижимо културно наследство (НИНКН).

През 1982 г. НИНКН (тогава НИПК) започва паспортизация на включените в списъка сгради на Архитектурно-археологически резерват „Одесос-Варна“. Голяма част от тях остават необхванати от научните експедиции поради липса на финансиране. За тези сгради няма създадена първична информация. По-късно (в рамките на вече повече от 30 години) част от сградите бяха отписани и съборени. В резултат, липсва актуална информация за изчезналото в този период архитектурно наследство.

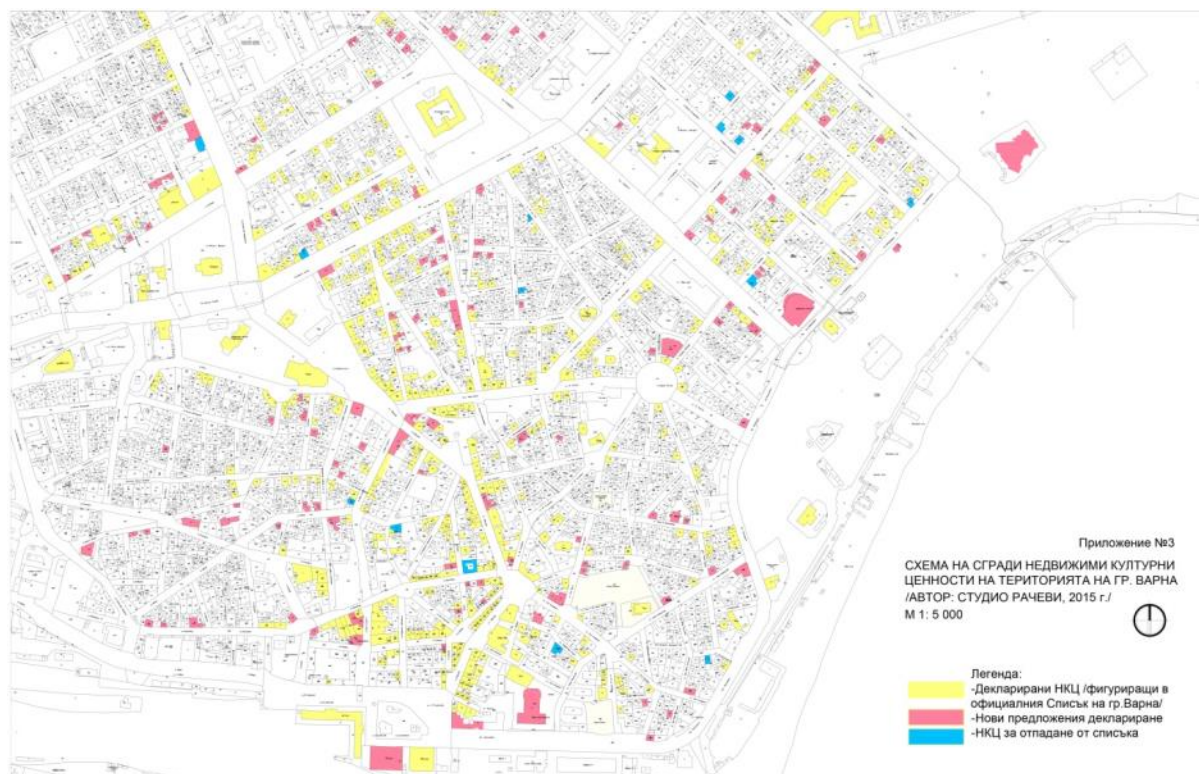
По решение на Община Варна от 1992 г. резерватът, в нарушение на нормативните актове, остава без архитект. По този начин се прекратява наблюдението, върху състоянието на собствеността и извършваните ремонтни дейности. От споменатата година насам, липсва обратна връзка с НИПК, тъй като регионалното му звено е закрито. В рамките на абдикирането на държавата от грижата за културното наследство е и отписването от списъка на 180 сгради – културна ценност през 1986 г.

Краткият обзор на грижата за архитектурното наследство на Варна през годините, в общи линии очертава нерадостна картина. Една от причините за избора на темата на настоящата дисертационна теза бе желанието да се проучи и систематизира поне един период от архитектурата на града.

4. Етапи на проучване

4.1. За целите на проучването са издирени поредица от карти на Стара Варна, които помагат за проследяване развитието на града и нарастването му като територия (от 1878 до 1933 г.). С помощта на картния материал се установяват: мащабите на

териториалното нарастване на града, прираста на населението, вида на градското планиране, изместването на центъра на север и североизток, появата на съвременната градска структура и нарастването на градската територия на север и северозапад.

Приложение 3 Схема на сгради недвижими културни ценности на територията на гр. Варна
(автор СТУДИО РАЧЕВИ, 2015 г.)

Последната архивна карта на Варна е от 1933 г. На нея се вижда повече от двойното нарастване на града за около 50 години. От картния материал се установява, че оригиналната градоустройствена структура на града е запазена, което способства за съхраняване паметта на средата.

Тук е мястото да се обърне внимание, че Варна е стара територия, заселена още през VI в. пр. н. е. Не трябва да се забравя, че именно под старата част на града се пазят богатствата на отминалите времена, и не бива с лека ръка тя да се преустройва. Постоянно сме свидетели на нови археологически открития в тези територии, като откритите през февруари 2018 г. останки от нимфеум в късноантичния Одесос, Останките са с важно значение за познанието за водните съоръжения, за живота на града, тъй като съоръжението е било средище на обществен живот.

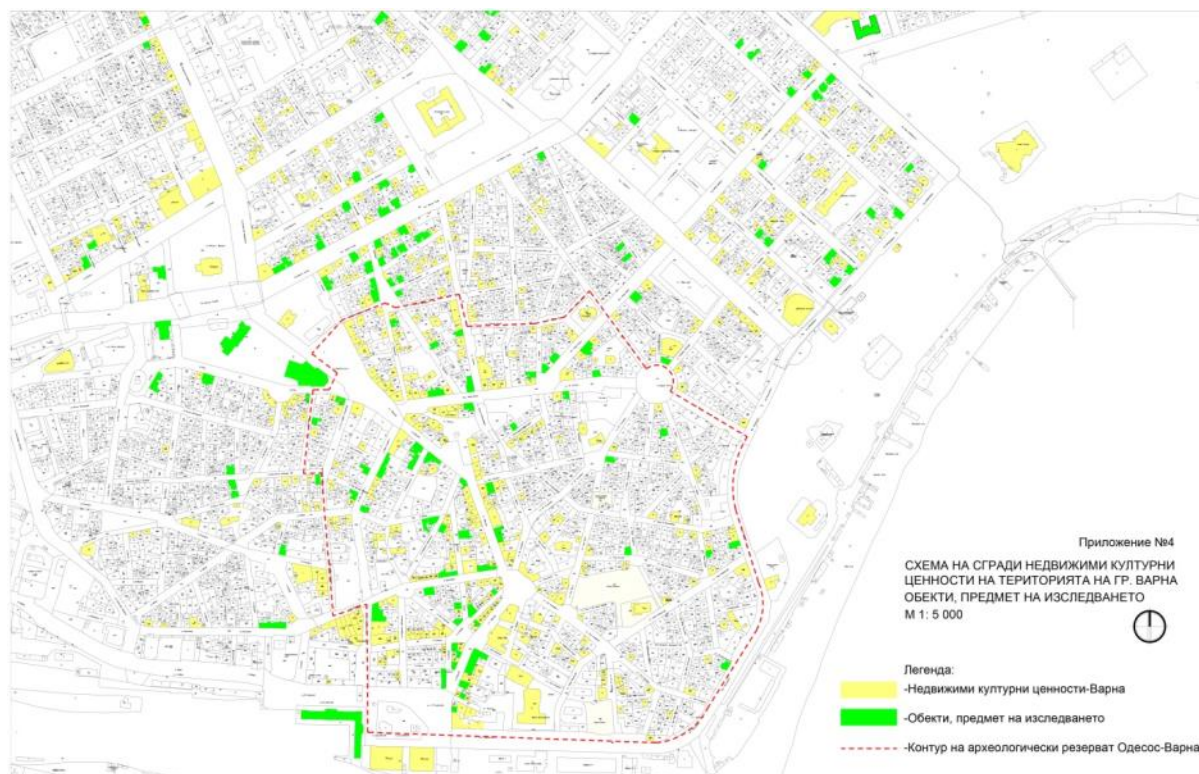
5. Подбор, анализ и систематизиране на изходния материал

След проведено проучване, издирване и наблюдение на място се откриха определен брой сгради носители на белезите на сецесиона. С изключение на няколко

образци, не се установи прилагането на пълния сецесионов апарат. Селектирани бяха общо 167 сгради, с повече или по-малко характерни черти на архитектурното течение. При някои от тях се проявяват в плана, при други - в пластичната фасадна декорация, в скулптурата, кованото желязо и орнаменти. Освен по външни белези, част от сградите са селектирани и по проявления в интериора - полихромна украса по стени и тавани, стъклописи и подови настилки (*Приложение №4*).

Примерите са подбрани според максималното приложение на сецесионни елементи:

- Специфични формообразуващи елементи в пластичната декорация (варо-пясъчни, варо-циментови, гипсови и каменни);
- Специфични формообразуващи елементи в металопластиката (плътно сечение, шини);
- Специфични формообразуващи елементи от дърво (профилирани или ажурни конзоли).

Приложение 4 Схемa на сгради недвижими културни ценности на територията на гр. Варна
Обекти, предмет на изследването
(автор Ж. Илиева, 2018 г.)

От схемата по-горе става ясно, че уплътняването на уличните фронтове е с представителни сгради. Наблюдава се засилена концентрация на стилни постройки, по

главните направления на града. Същевременно има единични сгради и в останалата градска структура.

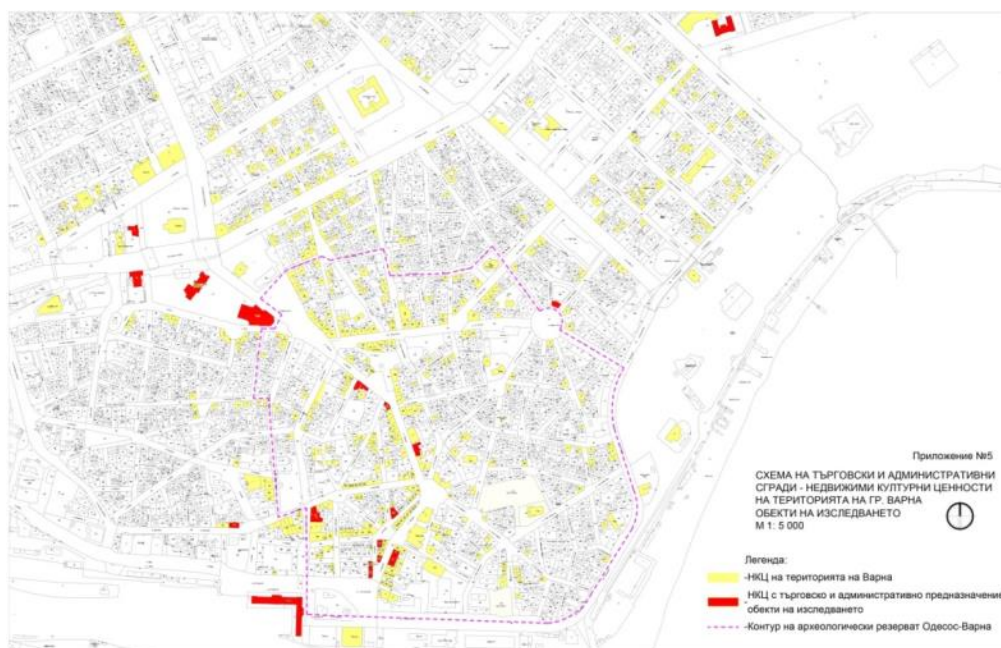
5.1. Въвеждане на класификационни принципи

При подбора на сградите са използвани следните **научни методи** – систематизация, класификация и сравнителен анализ на данните.

Класификацията на сградите е извършена според:

- функцията им: търговско/административни сгради; жилищно-търговски сгради и жилищни сгради.
- годината на построяване: от Освобождението до Първата световна война; от края на Първата световна война до 1927/28 г.
- автора на проекта (архитект, инженер-архитект, инженер):
- вида на пластичната украса: маскарони (мъжки, женски, зооморфни); прозоречни рамки с геометрична, флорална или смесена украса; пиластрова украса с геометрична или фигурална пластика; атики, фронтони, кули и скулптурна;
- вида на детайлите от ковано желязо: дворни порти, огради, парапети.

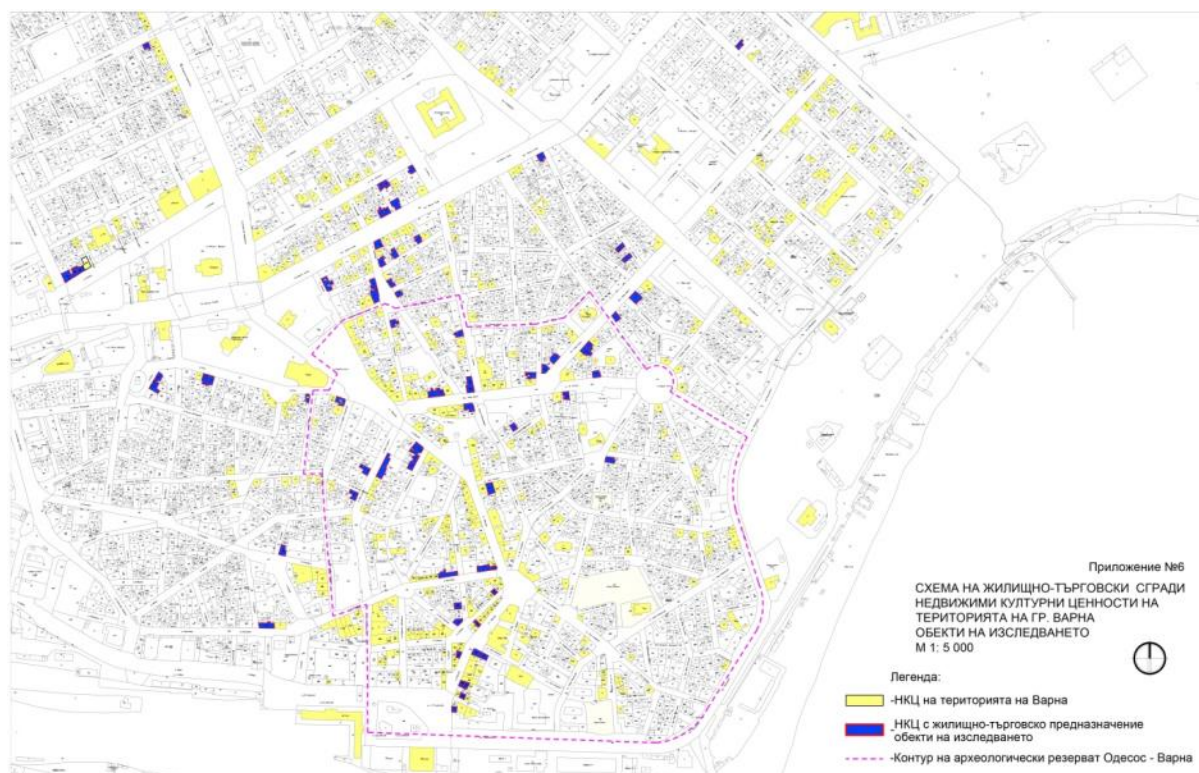
5.1.1. Разгледани са сградите НКЦ като отделни **функционални групи**, за да се открият ясно техните белези, според функцията, която изпълняват (административно обслужваща или търговска; жилищно – търговска и жилищна).

Приложение 5 Схема на търговски и административни сгради недвижими културни ценности на територията на гр. Варна
(автор Ж.Илиева, 2018 г.)

Първият тип са сгради, които се очаква след построяването им да генерират доходи или сгради с обществена функция (културна, образователна и др.). В тази група попадат и някои чисто доходни сгради, отново с обслужваща функция (хотели). Както се вижда от схемата (*Приложение № 5*), тези обекти са разположени по същинската търговска улица на Стара Варна и задължително са с ъглово ситуиране.

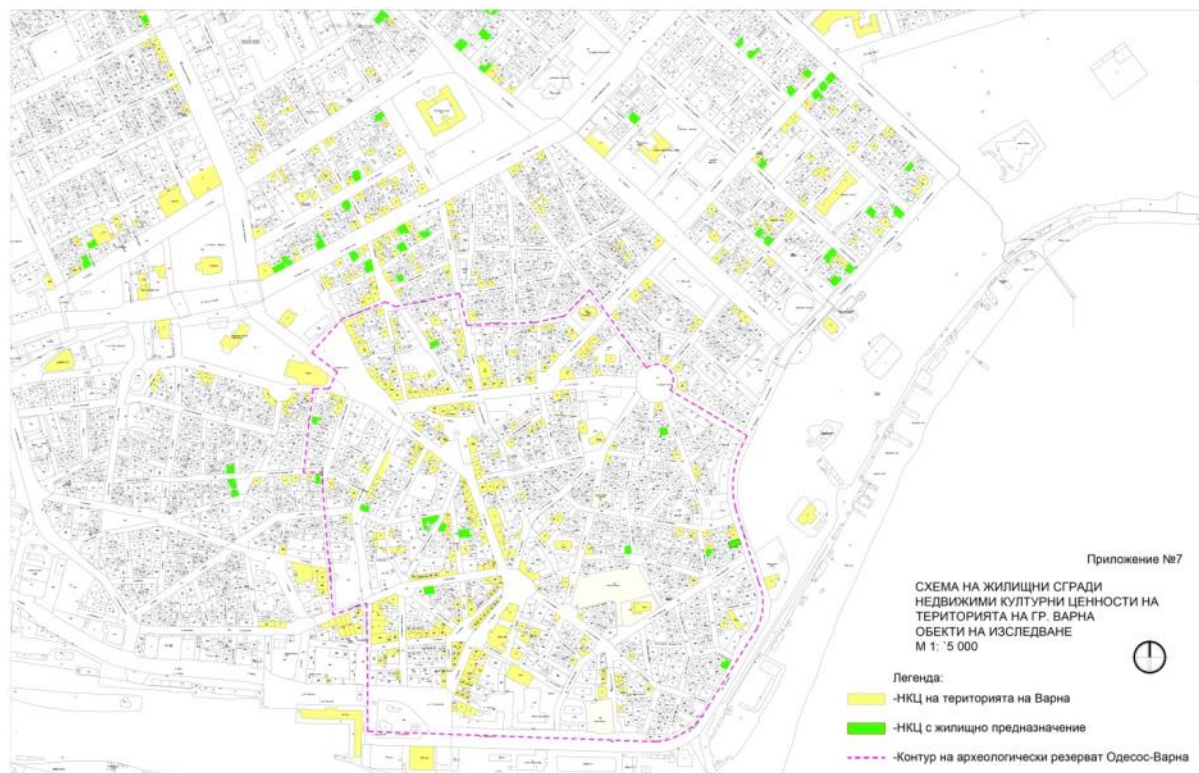
Следващото деление е на смесения тип сгради, а именно търговско – жилищните. Това са сгради, които са проектирани с първи търговски етаж и над него - един или два жилищни етажа. На първо ниво се осъществяват разнообразни функции, с цел реализиране на печалба, а на горните етажи живеят собствениците. Не рядко се среща и решение този тип сгради да се използват за настаняване – хотел, като на първо ниво има ресторант или пивница, а на горните нива – хотел. Този тип сгради са разположени по-равномерно по територията на стария град. Те отново следват направлението на главните търговски улици, които същевременно са събирателното място на отделните махали с естествена концентрация на хора и услуги (*Приложение № 6*).

Приложение 6 Схемa на търговско – жилищни сгради недвижими културни ценности на територията на гр. Варна
(автор Ж.Илиева, 2018 г.)

На третата схема са маркирани жилищните сгради в разглежданата територия. Те предоставят типичната жилищна функция, но са с изявен представителен характер. При тях очевидно нарочно е търсено влияние в средата и собствениците им са

държали, тяхната сграда да бъде разпознаваема от далече. Разположени са във вътрешността на махалите. Сецесионовите жилищни сгради са повече разпространени в т. нар. “нова махала”, на североизток и северозапад от историческото ядро на града. По това време местата за строеж в старата част на града вече са изчерпани и хората се насочват към представителната част на Варна (*Приложение № 7*).

Приложение 7 Схема на жилищни сгради недвижими културни ценности на територията на гр. Варна
(автор Ж.Илиева, 2018 г.)

Разпространението на архитектурния сецесион (*Приложение 1*) сочи, че в големите градове (София, Пловдив и Бургас) се изграждат апартаментни сгради. Във Варна те не се срещат поради редица фактори (характеристиката на средата е различна, населението е по-малко). За Варна са характерни свободно разположените сгради в индивидуално дворче, пазещо духа на представителност на Стара Варна.

Приложението на сецесиона във варненската архитектура обхваща главно фасадната украса и решетките от ковано желязо за прозорци, входни врати, огради и други. Понякога влиянието на сецесиона върху къщите на Варна е ограничено само в решението на сградите. Анализирването на голям обем оградни решетки навежда на мисълта, че е възможно те да се появяват в по-късен етап спрямо сградите.

Прилагането на сецесиона е свързано със замогването на градското население, което вече има възможност да инвестира в лукса на бита си. Фактът, че в архивните

архитектурни чертежи няма детайли на пластичната релефна украса, навежда на мисълта, че изборът ѝ е съгласуван в последствие с поръчителя, а ролята на архитекта е само насочваща.

5.1.2. Друг класификационен признак, по който се систематизират сградите е **годината на построяване**. Има събития, които определят наличието или липсата на инвестиционен интерес. Такива са войните от първата четвърт на XX век. Те забавят или прекъсват интензивността в строителството и от там в приложението на сецесиона. Въпреки това, именно тогава се издигат най-представителните сгради със сецесионов или барокови елементи (*Приложение №8*).

След систематизацията на проучените обекти според посочените по-горе класификационни признаци се установява засилена строителна дейност в периода 1889-1912 г. Сецесионовите постройки стават модерни във Варна след 1908 г. От 134 анализирани сгради, 57 са построени до 1912 г., след което българските граждани са призовани да защитят Родината си и се включват в Балканските войни 1912-1913 г. По това време, с редки изключения, строителството спира почти изцяло.

Синтезираната информация сочи, че рецесията в строителството се задълбочава, защото едва приключила една война, България се включва в следваща. В града се строят единични постройки, най-вече от края на Първата световна война до към 1920 г. Тези 16 сецесионовы сгради преобладаващо са жилищни или жилищно-търговски (*Приложение №9*).

След приключване на войните има известен период на възстановяване на силите на държавата. В годините 1920-22 г. строителството се възражда, но не с такъв размах, както преди войните. Във Варна се изграждат няколко обществени сгради - ЖП гарата, Софийската банка и няколко доходни здания. Според анализирани данни в периода 1920-1928 г. се извършва строителство на 37 сецесионовы сгради (жилищно-търговски и жилищни).

5.1.3. В предложената класификация сградите са систематизирани и **по автори**. За съжаление липсва част от информацията за около 25 % от сградите. Не е възможно да се установи участието не само на всеки от варненските проектанты, но и на някои гастролиращи автори. Въпреки всичко се очертават следните конкретни данни: арх. Дабко Дабков – 30 сгради; арх. Манол Йорданов – 16 сгради; арх. Йосиф Хаджистоянов – 4 сгради; арх. Георги Костов – 9 сгради; арх. Антон Франгя – 10

сгради и арх. Ст. В. Попов – 8 сгради. Потвърждава се твърдението, че арх. Дабков е бил изключително работоспособен. Той е създател на преобладаващата част от анализирани обекти. Разбира се, освен гореспоменатите автори, в града са творили и други негови колеги – арх. Никола Лазаров, арх. Желязко Богданов, инж. Георги Бърнев, арх. Атанас Несторов, арх. Леонкиев и др. (*Приложение №10*).

5.1.4. Следващият критерий в класификацията е според **вида на пластичната украса**. Детайлното формообразуване на една сграда може да се постигне с различни сецесионни елементи. Характерни за Варна са: маскарони, прозоречни рамки, пиластри, лизени, дървени ажурни и профилирани конзоли, атики, фронтони, кули и обла пластика.

Всички епохи или периоди в развитието на архитектурата създават своя орнаментика. Обикновено с орнаменти се акцентират конструкции или отделни конструктивни части. Целта е те да бъдат подчертани и да изпъкнат върху сградната тъкан. Преследването на определени естетически цели в някои случаи води до орнаментална преупотреба. Понякога архитектурният лексикон многократно се връща към утвърдени в предходните епохи образци. Такъв пример е маскаронът (голяма маска). Представлява архитектурен мотив с различни по вид пластични изображения, използван за декоративна украса. Като архитектурна украса, **маскаронът** се среща най-вече под формата на фасадна декорация. Използва се за украсяване на конзоли, ключови камъни на аркирани отвори, пиластри, постаменти, лизени и фронтони. Употребата на маскароните се усилва през XIX в., когато те са преоткрити за фасадното декориране на градски жилищни сгради. Така, много от архитектите на сецесиона създават свой индивидуален почерк, вплитайки ги в репертоара си.

Маскароните се явяват като сглобяема, лепежна декорация, доставяна предимно от главните центрове на разпространение на новото архитектурно направление. Съществена част от тях са по фасадите на представителни здания, чиято украса е въпрос на престиж и допринася за неповторимостта на облика им. Постепенно се усвояват принципите на декоративно-пластичното архитектурно оформление, в което маскароните създават богати възможности за вариантно прилагане. Женските маски са уютно разположени във фасадните пазви на жилищата и излъчват интимност, която ги отличава от строгото внушение на украсата при обществените сгради.

В повечето случаи маскароните са ансамблово акомпанирани от релефна декорация - цветя, вейки, венци, гирлянди, раковини и свитъци. Художественото внушение се усилва от отчетливо гладко проектираната стенна повърхност. Нерядко репертоарът е разширен с хармонично съзвучни скулптури и заедно с останалите елементи на архитектурната украса се превръщат в неин визуален знак.

Сецесионовите архитекти на Варна обогатяват речника на пластичната декорация на своите сгради чрез включването на различни маскарони (*Приложение №11*). Според наличните примери те са 52, от които женски изображения - 36, гротескни и страховити мъжки лица – 8 и божествени, алегорични или митични изображения – 8. Остава открит въпроса за изработването на маскароните. Съществуват няколко различни възможности. Посочени са най-вероятните, поради липса на конкретни данни:

- Поръчани по каталози на чуждестранни фирми;
- Поръчани по каталози на местни занаятчийски ателиета;
- Поръчани в местни скулптурни ателиета (при по-специфични поръчки).

Следващият вид пластична релефна украса се състои от **23 зооморфни изображения** –лъвове, птици (орли, папагали, пауни), морска фауна (риби, миди, октоподи, раци). Морската тематика вдъхновява за подобни декорации творците и на други сецесионове обекти, привлечени като паралели (казиното в Констанца, Румъния). Очевидно те са правени по шаблон. Няма сведения дали продукцията е местна или вносна.

Има някои единични пластични украси, които не са включени в общата класификация на пластичната релефна декорация. Такъв е примера с изображението на кадуцей, зает от античната иконография на бог Хермес (Меркурий).

Най-разпространената сецесионова декорация във Варна са **пластичните прозоречни рамки**. Разнообразието им е постигнато най-често чрез разиграване на еднакви или сходни геометрични детайли. По-рядко срещана е флоралната украса. Очертават се три групи прозоречни рамки: геометрични, флорални и смесени (*Приложение №12*). Преобладават рамките с геометрична украса (50). Почти на половина са онези с флорална украса (24). Относително най-рядко се срещат примери със смесена украса (геометрично-флорална) – 15. От 88 примера само в два от случаите липсва обичайното за архитектурното направление подprozоречно пано. Доказващ еkleктичния характер на варненския сецесион е примерът, при който паното е

заменено от ниша с балюстри. Друг еkleктичен елемент, преминаващ от античния дорийски ордер, през класицизма и достигащ до Новото време са гутите. В българския сецесион те се явяват като единичен или групов елемент, най-вече при подпрозоречните пана. В 15 % от случаите геометричните подпрозоречни пана са канелирани с различна разредка на жлебовете.

При флоралните рамки (24) преобладава украсата от листа. В 4% от случаите подпрозоречното пано е украсено с гирлянди, структурирани по различен начин. При богатите на декорации примери украсата с релефни листа излиза извън околпрозоречното пространство и плъзва по стенната повърхност

Членението на сецесионовите фасади преобладаващо е вертикално. Един от прийоми за постигането му е чрез гладки и различно декорирани **пиластри** (*Приложение №14*). Те се обособяват най-общо в три групи:

- С геометрична украса (14);
- С флорална украса (6);
- Със смесена украса (5).

И при пиластрите, подобно на подпрозоречните пана се използват гуте и вертикални жлебове. Последните не са разработени като канелюри. Флоралната украса се състои предимно от стилизирани цветя и венци. Понякога венците са съчетани с лъвски маски.

Декоративната украса на сецесионовите сгради намира своя логичен завършек в следните елементи: **атики, фронтони и кули**.

1. Атики(23)

Атическите завършеци на сецесионовите сгради във Варна са изключително разнообразни. Украсата им е предимно флорална или комбинирана с обла пластика. Някои от атиките се отварят към балкони, осигурявайки връзка на атическия етаж с тях. Много от архитектите на Варна са използвали специфични по форма атики като свой професионален подпис.

2. Фронтони (12)

Фронтонните завършеци са по-рядко явление. Те са с полукръгла, триъгълна или кобилична форма. Понякога в тимпана на триъгълните и полукръгли фронтони има пластична декорация, която на места обрамчва, кръгъл или полукръгъл прозорец.

3. Кули (5)

На фона на изброените до тук елементи, кулообразните завършеци са сравнително рядко явление. Те маркират най-вече ъгъл на сградата или подчертават вертикалната ос на симетрия.

Сецесионовите сгради на Варна, благодарение на съвместната работа на архитектите с Кирил Шиваров, често са украсявани тематично със **скулптури** (*Приложение №16*). Използвания за целта материал, наричан тогава „изкуствен камък“ е смес от цимент и пясък. Фигурите са били формувани в ателието на скултора, където са работели и много студенти под негово ръководство.

В лексикона на варненския сецесион трябва да се споменат: украса от **глазирани керамични плочки по главната фасада, дървена дограма, стенописи, интериорни и екстериорни витражи, и керамични фигурални настилки**. За съжаление глазираната украса (майолика) е съхранена само в един пример върху фасада на жилищна сграда.

Сецесионовият речник е изключително богат при **дървените дограми**. Многообразието е равностойно при прилагането му, както при прозорците, така и при входните врати. И в двата случая се комбинира стъкло и дърво. Специфичен е удребненият растер на стъклените елементи. Вратите се разработват в три хоризонтални пояса.

5.1.5. **Металопластиката** от ковано желязо е неразривно свързана със сецесионовата стилистика и формообразуване на варненската архитектура в периода 1889-1928 г. Задълбочените проучвания дават възможност да се установи функционирането на специализирани ателиета. Те са работили по донесени от Германия и Франция каталози (*Приложение №18 и 19*).

Кованото желязо в града се разпределя в пет основни групи: **парапети, дворни порти, ажурни огради, прозоречни решетки и маркизи**. Най-голямата от тях (53) са парапетите на балкони, лоджии, стълбища и конзоли (*Приложение №20*). Моделите са изключително разнообразни и много рядко има повтарящи се мотиви. Формообразуването е типично сецесионово – „камшичен удар“, стилизирани цветя и вейки, имитации на текстилни гирлянди прихванати с розети, флорални мотиви, геометрични елементи, меандри, вълни, медальони. Изработени са от плътен железен профил, формувана ламарина и тънки шини, свързани с нитове.

5.2. Сравнителен анализ

Сравнителният анализ дава най-добри резултати в случая, благодарение на автентичните каталози на дворни порти, парапети на балкони и маскарони (*Приложение №18 и 19*). Те създават ясна представа за предпочитанията на клиентите и финансовите им възможности от една страна, личния и масов вкус, и от друга – възможностите на местните ателиета.

Каталожните таблици показват предпочитаните модели, отделни мотиви и най-разпространените комбинации (*Приложение №25 и 26*). Както се установява, има пълно съвпадение с каталожните модели. Този факт води до заключението, че те биха могли успешно да се използват при реставрационната практика, когато са изгубени частично или напълно оригиналите.

6. Сравнителни характеристики при детайлното формообразуване

Големият обем на изходният материал позволи систематизирането на основните характеристики при детайлното формообразуване на сецесиона⁵⁶. Въз основа на сравненията могат да се изведат принципите на комбиниране на обичайните форми. Боровейки с установен набор от елементи, обслужващи пластичната украса.

Обобщения и изводи

Преди да бъдат обобщени резултатите от разработването на темата „Регионални форми на сецесиона в архитектурата на Варна – сравнителни характеристики при детайлното формообразуване“ трябва да се направи една уговорка. Не всички от изследваните сгради притежават всички сецесионовы проявления. На места са добавяни по-късно сецесионовы елементи към екстериора на обектите (някой и друг парапет на балкон, или лепевна декорация и пр.). Очевидно, собствениците са се изкушавали по някакъв начин, да са в крак с модата.

Значителен брой архитекти придават сецесионово звучене предимно в централните части на Варна. Чрез използването на **научно-приложни методи** (изработване на фотодокументация, класифициране в табличен вид на сецесионовите елементи и сравнителен анализ спрямо оригинални каталози) авторът разкрива основните сецесионовы белези.

Използваната методология позволи анализ и синтез на данните, в резултат на което се оформиха множество изводи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Многозначността на сецесиона и многообразните му форми, не са генерирани от капризност, а от ситуацията, която е довела до възникването им. Тази протворечивост е резултат от дисонанса между изкуството и технологичния напредък. През деветнадесети век той е бил очевидно все по-смачкаващ и предизвикващ проблеми, които чакат своето бързо разрешаване. Към 1890 г. моментът назрява. Напрежението се освобождава в експлозивен прилив на творческа енергия, чието въздействие се чувства надалече. Този взрив може би обяснява, защо толкова много е било произведено в такъв кратък период от време.

Без съмнение привържениците на сецесиона са необичайно смели. Те се отказват от историческия стил, с който биха могли да се оформят входовете на парижкия метрополитен и залагат на стила на зараждащата се нова архитектура. Днес изглежда, че решението да се проектират в точно същия дух на ефективност и относителна простота като самия метрополитен е по-лесно. Ако се върнем към онова време, ще разберем, че това не е било възможно през 1890 г. и, че е било в противоречие с очакванията.

Настоящото проучване на варненския сецесион се фокусира върху няколко основни характеристики, за да се запази цялостния поглед. Набляга се на дизайна на пластичната украса, което служи за да покаже степента, до която сецесионът е отговор на външни стимули. Погледнато от този ъгъл изглежда, че до голяма степен тя е рефлекторна реакция към въздействието на технологията и съпътстващите я явления. Навсякъде има тласък към нов вид изкуство, което не е нито сервилно копие от миналото, нито имитация на чужд вкус. Завръщането на изчезналите в предходната епоха, естетическо чувство и усет, водят до сецесиона.

Успоредно с нагласата за европеизиране във всички области на живота, през разглеждания период в България възниква желанието за развиване на народностното начало. То обхваща всички области на духовната култура, в това число и архитектурата. Крайморските градове, свързани чрез местоположението си с румънските и руските пристанища, с Цариград и средиземноморските градове, преживяват по-различно развитие. В тях много рано прониква архитектурата на сецесиона и възрожденската схема на черноморската къща е изоставена.

Научно - теоретични приноси:

- За първи път се изследва появата и разпространението на сецесиона в градовете по крайбрежната дунавска зона и северночерноморската крайбрежна територия на България;
- За първи път се изследва архитектурната същност на архитектурното течение сецесион за територията на Варна и архитектите, които го прилагат;
 - За разлика от предходните изследвания на сецесиона във Варна, където проучванията са периферни^{11,15}, сега за първи път се прави основно изследване на голям брой анализирани примери – 167сгради, представени с главните си фасади;
 - Изясняват се причините за появата на сецесиона и спецификата на регионалните му форми;
 - Предлага се методология на изучаване на проявленията на сецесиона във Варна;
 - Предлагат се критерии за анализ и класификация на регионалните форми на сецесиона във Варна;
- Поставят се проблеми за решаване, които са свързани с:
 - Загубата на оригинална субстанция при сградите недвижима културна ценност;
 - Обръщане погледа на експертите и архитектурната общност към проблема, което е част от процеса на опазване на сградите и пластичните им елементи.

Научно - приложни приноси:

- За първи път сецесионовия образен апарат е разработен детайлно по теми (маскарони, прозоречни рамки, пиластрова украса и др.) и е представен в тематични каталози;
- За първи път се публикуват и се представят на вниманието на научната общественост оригинални каталози, по които в изследвания период са изработвани дворни порти, огради и парапети от майсторите – железари във Варна.
 - Приложените модели в каталозите могат да се използват в процеса на реставрация или при ново производство;

- Изработена е сравнителна таблица между съхранените оригинали и моделите от каталозите.
- За първи път, в табличен вид, се коментира подробно съвместната работа между архитектите на Варна и скулптора Кирил Шиваров
- Запълват се пропуски в познанието за сецесиона в България:
 - за регионалните форми, слабо познати на професионалната общност;
 - в част от обучението на студентите по дисциплината “Опазване на архитектурното наследство”
- Осигурява се практическа възможност за употреба на откритите оригинални каталози на парапети, огради и дворни порти от ковано желязо в случаите на загуба на оригиналната субстанция. При наличие на графични или архивни фото- данни могат да се използват за целите на реставрацията.

Предназначение на изследването

Изследването представлява интерес и ще бъде полезно за:

- Преподавателите по дисциплините „История и теория на архитектурата“.
- Преподавателите по дисциплината „Опазване на архитектурното наследство“.
- Студенти, докторанти и специализанти, занимаващи се с историческите и културни явления.
- Специалисти от други области, като историци, реставратори, които се интересуват от регионалните форми на сецесиона.
- Всички, интересувани се от предмета на изследването.

Перспективи за развитие:

На територията на България има значителен брой сгради, носители на сецесионов мотиви. Необходимостта от тяхното изучаване и опазване, определя обширността на темата, която е трудно да се обхване само в едно научно изследване. Тя може да получи развитие чрез разработване ѝ за различните региони на България. С настоящия труд се поставя началото на задълбочените проучвания на регионалните форми на сецесиона в България.

Публикации:

Илиева, Ж. (2013) доклад “Сецесионни мотиви във варненската архитектура от началото на XX век“, // Сборник с доклади от VI Международна научна конференция: „Архитектура, строителство - съвременност“, УИ на ВСУ „Черноризец Храбър“, ISSN 1314-3816;

Илиева, Ж. (2013) доклад: Българското културно наследство в обучението по архитектура във ВСУ „Черноризец Храбър“ // сборник с доклади от Научно – практическата конференция на тема: „Социализиране на културното наследство – иновации и добри практики“- проект "Нов живот за миналото", 12 юни 2013 г. , Раднево, общ. Стара Загора“;

Илиева, Ж. (2014). доклад „Пластичният език на сецесиона“ // Сборник с доклади от XIV Международна научна конференция ВСУ‘2014, УИ на ВСУ „Любен Каравелов“ - София, ISSN:1314-071X;

Илиева, Ж. (2015), “Маскароните – елемент от образния език на архитектурата“. В: Сборник доклади VII Международна научна конференция “Архитектура, строителство – съвременност” Варна, България, стр. 65-68;